

Om Franz Fredric Sedmigradsky

Den första av Sedmigradskys skolor öppnades i oktober 1859 och Marias Asyl hade då redan hunnit verka i tolv år.

Vem var då den här mannen Sedmigradsky, som med sitt testamente gjorde det möjligt att ännu idag, över 150 år senare, driva daghem i Helsingfors?

Bakgrund och barndom

Fadern, Franciscus Josephus Hörl, hade flyttat till Stockholm ca 8 år före Sedmigradskys födelse och han arbetade vid hovet i Stockholm. Kung i Sverige och Finland var då Gustav III. Man är inte säker varifrån FJ Hörl härstammade. Möjligen är namnet Sedmigradsky ett tjeckiskt hembygdsnamn, från landskapet Siebenbürgen, som då var en del av Österrike. Inom hovet arbetade fadern bl.a. som kammartjänare och senare som hingstridare, där hans uppgift var att rida in kungens hingstar.

Modern var svenska, Margareta Maria Törnblom, också anställd vid hovet.

Deras son föddes den 15 oktober 1783 i Stockholm och han fick namnet Franz Fredric. Han hade inga syskon och under de sex första åren hade han knappt någon kontakt med jämnåriga.

Då Franz Fredric var i 7-årsåldern flyttade familjen till det som numera är Gamla Stan i Stockholm. Men man känner inte till var han gick i skola, hur han tillbringade sin tid eller om han hade kamrater. Hans modersmål var svenska.

1794 anhöll fadern om svenskt medborgarskap hos kungen, som då var Gustav IV Adolf. I den här ansökan använde sig fadern av namnet Sedmigradsky (inte Hörl).

Det följande man vet om Franz Fredric Sedmigradsky är att han 1799 konfirmerades i lutherska bekännelsen, som var hans mors religion.

Sedmigradsky hade redan som mycket ung klart för sig att han ville bli konstnär, målare. Han började som elev vid "Kongliga Målare- och Bildhuggare Akademien" i Stockholm, där han fick den bästa undervisning som överhuvudtaget gick att få i Sverige. Där blev han också belönad med tre medaljer för sitt arbete.

I den kungliga Akademien fick Franz Fredric förutom fackliga kunskaper också en kamratkrets.

Tiden efter Sverige, St.Petersburg

I juni 1806 flyttade Sedmigradsky till Finland, efter att ha slutfört sina akademistudier. En bidragande orsak till att den 23-årige Franz Fredric flyttade var säkert att hemmets ekonomi försämrats och han måste skaffa sig inkomster. I Finland hade han goda vänner, framför allt

bröderna Armfeldt. Vänskapen med den äldre brodern, greve Gustav Magnus Armfeldt, bestod livet ut.

Kriget 1808-1809 om Finland, och utgången av kriget, gjorde att Sedmigradsky hamnade på den östra sidan om den svenska riksgränsen. Man vet inte att han någonsin senare skulle ha besökt Sverige.

Konstnären Franz Fredric Sedmigradsky utnämndes till ritmästare vid Åbo Akademi och därmed hade han fått en officiell ställning i storfurstendömet Finland. Han trädde ändå aldrig i tjänstgöring, utan han skötte sin tjänst med vikarier.

Sommaren 1817 blev Sedmigradsky anställd som ritlärare i St.Petersburg och han bosatte sig i den ryska metropolen. Där gjorde han sig snart känd som en skicklig privatlärare vid sidan av sin tjänst. Själv hann han inte med så mycket konstnärligt skapande arbete, men han blev allt mer intresserad av sin lärargärning och att utbilda ungdomar. Under de här åren blev hans ekonomiska ställning allt bättre. Men han levde alltjämnt mycket sparsamt.

År 1841 ansåg Sedmigradsky att han behövde ett lugnare och mindre jäktigt liv och han var nu också så förmögen att han hade råd att unna sig detta. Han hade blivit 58 år gammal och kände att han inte lika väl som tidigare kunde fylla de höga krav som hans arbete ställde på honom. Därför sökte han avsked från sin tjänst i St.Petersburg, vilket beviljades honom och åtföljdes av titeln titulärråd.

Tillbaka till Finland

Franz Fredric Sedmigradsky flyttade tillbaka till Finland. Sin ritmästarbefattning vid Åbo Akademi hade han anhållit om avsked från redan då han bodde i St.Petersburg. Nu flyttade han först in och bodde en tid vid Universitetsgatan 13. Sedan köpte han en egen gård, kvarteret Dromedaren, som är nuvarande Norra Esplanaden 21. Han köpte sig också ett sommarställe år 1843, den s.k. Sjöbergska villan, belägen snett emot den Karamsinska villan Hagasund. Ägorna var stora. På området fanns en trädgård, hästar, höns och förmodligen också andra husdjur som han höll sig med. Själva tomtplatsen har numera adressen Museigatan 7.

Sedmigradsky drog sig från all offentlighet och därför är det inte mycket vi vet eller hans samtid visste om honom. Han kunde ses när han promenerade i omgivningarna, klädd i sin gamla sirliga dräkt. Eller med Topelius' ord: *"Alltid gick han i sin gamla grå hatt, sin slitna kappa och sin blå frack med blanka knappar, åt mycket tarfligt och var nästan aldrig med om sådana nöjen som kostade penningar."* Vissa ansåg honom vara ett gammalt, snällt original medan andra trodde honom vara mindre snäll och istället snål och girig eftersom han ansågs vara rik.

Topelius skriver att Franz Fredric Sedmigradsky *"brukade bära en dosa i västfickan, där var jungfru Marias bild på locket och inne i dosan funnos karameller och sockergryn."* Han bjöd barnen i esplanaderna på gott ur dosan. Topelius beskriver hur Sedmigradsky satt kvar när barnen hade gått, ensam och utan någon som brydde sig om honom. Men han skriver också *"Men icke var han därför knarrig och misslynt, tvärtom, han var gladlynt och språksam"*.

Genom testamentet upplöstes bilden av att Franz Fredric Sedmigradsky skulle ha varit en enstöring. Han saknade inte vänner, hemmet var väl utrustat och standarden var hög. Både linneförrådet och skafferiet var väl försett. Han hade också ett fyrtiotal tavlor och 250 skriftliga arbeten och böcker, mest franska och svenska men också tyska och ett par italienska. Boksamlingen omspanner innehållsmässigt ett brett område av bl.a. konst, filosofi, pedagogik, historia, geografi, humor och populärvetenskap, handböcker och lexikon.

Testamentet

Vid 72 års ålder kände Sedmigradsky krafterna svika och han dog den 4 september 1855 efter en relativt kort sjukdomsperiod. Han bestämde själv vad som skulle stå på hans gravsten: *"Werksam i lifwet, lugn i döden"*.

Titulärrådet hade haft sin ekonomiska ställning mycket klar för sig och han följde noga med vad hans förmögenhet avkastade. När han skrev ner sin yttersta vilja var bestämmelserna ytterst väl genomtänkta, både när det gäller sak och form.

Huvudbestämmelsen i testamentet var att *"ett skolhus skall utan dröjsmål uppbyggas och iordningställas"* och an efter som det blivit möblerat och färdigt *"skall små barn av fattiga föräldrar vad stånd och klass de än må tillhöra, till kostnadsfri vård och undervisning i skolan mottagas."* Skolan skall heta Sedmigradskys Småbarnsskola.

Franz Fredric Sedmigradsky uttryckte sig i testamentet klart, kort och redigt så det inte på någon punkt kunde bli tveksamt vilken testatorns vilja var. Samtidigt ger det full frihet att följa utvecklingens krav. Sedmigradskys väl genomtänkta, klara bestämmelser gör det möjligt att ännu idag vidmakthålla Sedmigradskys Småbarnsskolor.

Ann-Cristin Nyberg

Källor:

Grandell, Anette (1990), *Franz Fredrik Sedmigradsky och hans skola*. Barnträdgårdsläraryrket i Jakobstad. Helsingfors.

Stiftelsen Sedmigradsky (1950), *Gamle herrn och hans skola*. Frenckellska Tryckeri Ab. Helsingfors.

Topelius, Zacharias i *"Läsning för barn"* sjätte boken.